

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Пальчикової Олександри Олександрівни

на тему «Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Останнім часом значно активізувалися міжнародні зв'язки України, посилюється її авторитет на світовому і європейському рівнях. Усе це стало передумовою для вивчення української мови як іноземної. Одночасно це актуалізує проблему крос-культурної підготовки студентів-іноземців, що зумовлена станом і тенденціями еміграційних процесів, які створюють полікультурне суспільство у світі в цілому та в Україні зокрема. Пошуки ефективних шляхів навчання українськомовному спілкуванню студентів-іноземців, які б включали культуруносну, антропоцентричну сутність мови, стали на часі.

Зміщення акцентів методики навчання української мови як іноземної в бік міжкультурної комунікації, яка опирається на залучення культурологічного матеріалу та передбачає зіставний аспект ціннісно-нормативного блоку (традиції, обряди, звичаї, мистецтво тощо) і мовного, на всіх його рівнях рідної і української свідчить про актуальність і своєчасність дослідження Олександри Олександрівни Пальчикової, оскільки репрезентує теорію і практику впровадження крос-культурного підходу до навчання української мови студентів-іноземців.

Наукову роботу виконано відповідно до тематичного плану кафедри української мови Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» і яка є складовою наукового проекту «Лінгвальний простір духовного коду» (№ держреєстрації -- 30-94-14). Тема дисертації затверджена вченою радою Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол №5 від 13.12. 2012 р.) та

узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №2 від 26.02.2013 р.)

Коротко охарактеризуємо структурні елементи рецензованої праці.

Категорійний апарат роботи визначено логічно і точно. Автор дисертації чітко визначила об'єкт, предмет, мету, основні завдання, методологічну основу наукового проекту, описала методи дослідження, вказала експериментальну базу, обґрунтувала новизну, вказала практичне значення одержаних результатів і їх упровадження в навчально-виховний процес п'яти вищих навчальних закладів України. Заслуговує на особливу увагу апробація основних положень та результатів дослідження, представлених на 16 науково-практичних конференціях, сім з яких – міжнародного значення різних країн світу.

У першому розділі Олександра Пальчикова сміливо і водночас коректно викладає свій погляд на базові поняття у філософському, психологічному, лінгвістичному й лінгводидактичному дискурсах.

Автор досить глибоко проникла у сутність вихідних категорій, які сприяли розкриттю поняття крос-культурного підходу у площині навчання української мови як іноземної, вивівши свою дефініцію вказаного феномена.

Дисертантка впевнено з'ясовує важливі питання витоків крос-культурного підходу (с. 35), зокрема, тих, що стосуються опанування людиною іншої мови через осягнення чужої картини світу. О. Пальчиковою віднайдено цікаві матеріали про вивчення мови у взаємозв'язку із культурою у хронологічному аспекті.

Автор наукової розвідки визначила концептуальні ознаки не лише крос-культурного підходу, а й «крос-культурної компетентності» та «крос-культурної комунікативної компетентності», які розглянула з позиції вченого-лінгводидакта (сс. 47-49).

Однак, пропонувану тему наукового пошуку неможливо дослідити повною мірою без висвітлення психологічних чинників реалізації крос-культурного підходу у процесі навчання української мови як іноземної. Прикметно, що саме це завдання дисертантка грамотно виконала, презентуючи у підрозділі 1.3. на с.с. 50-66 наукової роботи, в якому обґрунтовує залежність між результатами

засвоєння різнопланового матеріалу та відповідністю змісту навчання дисципліни інтересам і потребам студентів-іноземців, урахуваючи як обов'язкові атрибути їхню соціокультурну адаптацію, інтерес до пізнання національного характеру, виявлення соціокультурних розбіжностей; пізнавальні, професійні та соціальні мотиви.

Слідом за психологами Л. Божович, І. Зимньою, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном, П. Якобсоном та ін., автор досліджує особливості пізнавальних мотивів через прагнення особистостей здобути знання про країну, мова якої вивчається, реалізуючи власний потенціал. Таким чином О. Пальчикова пропагує українознавчий матеріал студентам-іноземцям підготовчого відділення, прагнучи сформувати у них крос-культурну комунікативну професійну компетентність.

Проаналізований матеріал першого розділу дав авторові підстави уточнити різні базові поняття «мультикультуризму», «полікультуризму», «інтеркультури», «крос-культури», наголосивши при цьому, що навчання української мови іноземних студентів потребує переорієнтації на компетентнісно зорієнтовану парадигму, спрямовану на практичне послуговування набутими знаннями, вміннями й навичками у різних сферах життєдіяльності. Відтак крос-культурний підхід є важливим для оволодіння іноземними студентами українською мовою через зіставлення елементів мовної і культурної систем у процесі виконання усної і писемної мовленнєвої діяльності. Для реалізації цілей дослідження ці висновки мають бути теоретичним підґрунтям для ефективного використання крос-культурного підходу у процесі навчання української мови студентами-іноземцями підготовчого відділення вищої школи.

У другому розділі визначаються багатозначні аспекти упровадження крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів. Ми поділяємо думку автора наукової праці, що важливого значення набуває нова крос-культурна лінгводидактика, у межах якої заплановано створення нової освітньої системи, у якій іноземні студенти пізнають рідну національну культуру та водночас долучаються до культури народу, мову якого вивчають.

Дисертантка як зрілий теоретик докладно проаналізувала мету, цілі, завдання, загальнодидактичні та методичні специфічні принципи: комунікативності, апроксимації, урахування рідної мови студентів, культурного співнавчання, зіставного вивчення мов, концентризму, текстоцентризму), методи (прямий, аудіолінгвальний, читання, свідомо-зіставний, свідомо-практичний), прийоми (демонстрацію, імітацію, аналогію, прогнозування, контрастування, коментування тощо) і систему вправ (рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, рецептивні умовно-комунікативні, рецептивні некомунікативні тощо), спрямованих безпосередньо на створення власної методики крос-культурного навчання представників-іномовників на початковому (підготовчому) етапі навчання у ВНЗ. До переваг дослідження цього розділу відносимо майстерно проведений аналіз навчально-методичного забезпечення з української мови як іноземної, в якому ґрунтовно розглянуто нормативні документи, навчальні й робочі програми, підручники і посібники (сс. 95-114). Погоджуємося з міркуванням автора рецензованої праці, що для формування професійної і комунікативної компетентності студентів-іноземців слід розширити соціокультурний аспект та увиразнити навчальні джерела лінгвокраєзнавчим коментарем.

Олександра Пальчикова оригінально підійшла до визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців, виділивши серед них мотиваційно-цінний, пізнавальний, оперативний, поведінково-діяльнісний, відповідно до яких методично правильно схарактеризувала показники (сформованість пізнавальних, професійних та соціальних мотивів, відповідно до яких відбувається усвідомлення значущості вивченого матеріалу та можливі шляхи його застосування; позитивне/нейтральне/негативне ставлення до культурних розбіжностей; оцінювання іншої культури, слідування/ігнорування стереотипів та упереджень; знання усіх рівнів мовної системи, культурно-маркованих одиниць рідної й української мови; здатність визначити комунікативні наміри партнерів, уміння/неуміння регулювати власну поведінку в комунікативних

ситуаціях тощо) (сс. 123-125) та рівні сформованості крос-культурної компетентності (елементарній, середній, достатній і високий) на с. 129.

На особливу увагу заслуговує третій – заключний – розділ дисертації. Він є змістовним і по-своєму цікавим, послідовно розкриває хід і результати експериментально-дослідної роботи за розробленою цілісною системою крос-культурного навчання іноземних студентів українською мовою у взаємозв'язку із культурними традиціями, обрядами, святами, мистецтвом на порівняльній основі.

Неабияку практичну значущість мають в цьому розділі географія проведеного педагогічного експерименту, в якому взяли участь 307 студентів різних вищих навчальних закладів України, у процесі якого було використано авторський посібник «Калейдоскоп культур», текстів із лінгвокраєзнавчим коментарем, діалоги та системи вправ, розроблених О. Пальчиковою.

Архітектоніка створеної методики засвідчила про виважену обдуманість дисертанткою сутності та змістовного наповнення компонентів крос-культурної компетентності, у процесі чого прослідковується розвиток лінгвістичного, соціокультурного, діяльнісного й емоційно-ціннісного складників у взаємозв'язку, що нам надзвичайно імпонує.

До виразних наукових напрацювань, запропонованих у третьому розділі дослідження, ми відносимо правильне визначення стратегічної мети та її реалізацію на трьох етапах педагогічного експерименту: констатувальному, формувальному та контрольному. У підрозділі 3.2 (с. 141) науково грамотно розглянуто і описано стан сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців, вказано діагностувальний інструментарій, визначено оцінювання різножанрових завдань відповідно до чотирьох задекларованих складників крос-культурної компетентності, які запропоновано у додатках А₁, А₂, А₃ і А₄ (сс. 218-228). Набутки рівнів сформованості констатувального етапу уніфіковано і укладено в таблиці та діаграми (сс. 143-157).

Результати подальших досліджень О. Пальчикової, отримані за допомогою комплексу теоретичних і емпіричних методів наукових доробків, переконливо свідчать, що експериментальна система реалізації крос-культурного підходу до

навчання української мови іноземних студентів на підготовчому відділенні довела свою ефективність в експериментальних групах визначених пар усіх навчальних закладів педагогічного експерименту. Завдяки впровадженню авторської методики крос-культурного навчання української мови студентів-іноземців вдалося суттєво підвищити рівні сформованості лінгвістичного, соціокультурного, діяльнісного та ціннісно-емоційного компонентів крос-культурної компетентності, навіть якщо до початку проведення експерименту показники рівнів сформованості чотирьох попередньо вказаних критеріїв не відповідали вимогам достатнього і високого рівнів крос-культурної компетентності.

Визначним в аналізованій роботі є внесок Олександри Пальчикової у практичну реалізацію та перевірку ефективності створеної методики експериментального крос-культурного навчання, її інтерпретація у вигляді конкретних специфічних принципів, методів, прийомів, форм, засобів навчання, які викладені в навчально-методичному забезпеченні апробованого авторського навчального посібника «Калейдоскоп культур». У процесі формувального експерименту, проведеного за розробленою системою крос-культурного навчання студентів-іноземців підготовчого відділення ВНЗ, з'ясовано, що зріст сформованості крос-культурної компетентності у студентів ЕГ становить 52, 68%, тоді як у контрольних групах – 9,62%, що дає підстави говорити про ефективність розробленої методики реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови як іноземної.

У дисертації зроблено науково обґрунтовані, логічні і точні висновки про ефективність пропонованої творчої, компаративно-культурноцентричної навчальної системи щодо навчання української мови носіями інших спільнот світу.

Позитивно оцінюємо додатки до наукової праці, що ілюструють повну картину проведення експериментальних розвідок. Представлений матеріал ретельно продуманий, дозований, систематизований, має практичне значення для подальшого його використання в аудиторній та позааудиторній роботі зі студентами-іноземцями у вищій школі.

Хочемо також наголосити на ідентичності основних положень дисертації та змісту автореферату. Відтак, слід відзначити належну повноту висвітлення результатів дослідження у наукових виданнях. На особливу увагу заслуговує навчальний посібник «Калейдоскоп культур» (у співавторстві), 6 статей у фахових наукових виданнях та 4 статті у закордонних виданнях та інші статті і матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Високо оцінюючи науково-методичний внесок дисертантки, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження до змісту роботи і побажання, які можуть бути певними орієнтирами в подальшій науковій діяльності, хоча деякі з них матимуть дискусійні риси:

1. У вступі роботи при поясненні вибору теми дослідження на с. 6 у другому абзаці не зовсім коректно вказано «... переакцентацію в системі навчання зі знанневих підходів на культурологічні...». Мабуть, слід було би переформулювати цей вислів на кшталт: «...переакцентацію в системі навчання традиційних підходів на новітні, серед яких важливе місце посідають і культурологічні...».

2. Вважаємо, що дисертантка применшила свої науково-методичні здобутки, не вказавши у вступній частині в рубриці «Особистий внесок автора» навчальний посібник, у якому в основному і базується вся методика крос-культурного навчання української мови студентами-іноземцями (с. 10).

3. У дисертації у процесі охарактеризування базових понять на с. 49 автор стверджує, що для дослідження «важливого значення набуває дефініція поняття «крос-культурна комунікативна компетентність» і навіть виводить своє потрактування цього феномена, а у подальших розділах зустрічаємо тільки «крос-культурну компетентність» (с.с. 68, 119, 132 тощо). То який із цих термінів варто вважати робочим?

4. На с.с. 142-143 дисертантка вказує лише кількісні показники сформованості крос-культурної компетентності для добору діагностувального інструментарію за результатами написання диктанту і виконання лексико-граматичних вправ. Надіємося, що якісні показники автор зможе озвучити на захисті дисертації.

5. Однією із важливих проблем при викладанні української мови як іноземної у вищій школі є розробка моделі практичного заняття. Автор наукової праці подала численні зразки вправ, тестів, теми діалогів на порівняльній основі. Та, на нашу думку, вартісною інформацією з проблеми дослідження могла би бути обґрунтована хоча б одна модель чи план практичного заняття, на якому поєдналися би чотири компоненти (лінгвістичний, соціокультурний, діяльнісний і ціннісно-емоційний) у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, що сприяють реалізації крос-культурного підходу.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної позитивної оцінки дисертації. У підсумку ще раз зазначимо, що зауваження і вказані можливості вдосконалення логічно продуманої, грамотно виконаної, науково-методично цікавої дисертаційної роботи не применшують її наукової цінності.

Констатуємо, що рецензована дисертація Пальчикової Олександри Олександрівни «Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів» є завершеним науковим дослідженням, яке відповідає положенням пунктів 9, 11 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів»; вимогам, що ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а його автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

канд. пед. наук, доцент

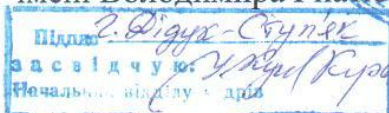
доцент кафедри української мови

та методики її навчання

Тернопільського національного

педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

Г.І. Дідук-Ступ'як